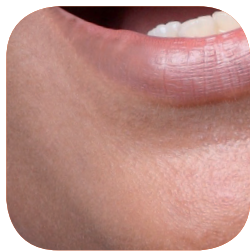

Handleidingen

Horen, zien & schrijven

NT2-startprogramma voor nieuwkomers van 6-12 jaar

bazalt

INHOUD VAN DEZE RINGBAND

In deze ringband vindt u de volgende onderdelen:

1. Algemene Handleiding	1
Wat is Horen, zien en schrijven en hoe werkt u ermee?	
2. Starttoets Neveninstromers	17
Hoe bepaalt u het instapniveau van een leerling die het Nederlands niet machtig is?	
3. Handleiding Zeg maar na!	38
Hoe gebruikt u het werkboekje en de cd met luister- en uitspraak oefeningen?	
4. Handleiding Startboekje	55
Hoe maakt u de leerling vertrouwd met het werken met Horen, zien en schrijven?	
5. Werken met de werkboekjes	79
Hoe zitten de oefeningen in elkaar, welke spelvormen kunt u gebruiken?	
6. Toelichting bij de 32 onderwerpen	110
Welke woorden komen aan bod, welke woord- en zinsvorming?	
7. Bijlage 1: Werken met Horen, zien en schrijven Digitaal	183
8. Bijlage 2: Inhoud van de leerkracht-cd	191
9. Woordenlijsten	205

Horen, zien en schrijven is ontwikkeld bij HCO door Edith Mulder-de Vree

Algemene handleiding

VOORWOORD

Horen, zien en schrijven

Horen, zien en schrijven is ontwikkeld voor leerlingen vanaf zes jaar die vanuit een buitenland in Nederland komen. Ze spreken de taal niet en kunnen op een reguliere school dus niet meedoen met hun klasgenoten. Horen, zien en schrijven helpt om deze leerlingen zo snel mogelijk Nederlands te leren.

Horen, zien en schrijven is een NT2-startprogramma voor de schriftelijke verwerking van het Nederlands. Het biedt verwerkingsstof voor een heel schooljaar. Het programma is zo opgezet dat leerlingen er vrij zelfstandig mee kunnen werken. Nadat taal eerst mondeling is aangeboden, gaan leerlingen aan de slag met het oefenmateriaal van Horen, zien en schrijven. Het programma is geschikt voor gebruik in schakelklassen, op internationale scholen maar ook in het reguliere basisonderwijs.

Horen, zien en schrijven werd in 1998 ontwikkeld in opdracht van de Projectgroep NT2. Aan deze opdracht lag een verzoek van de landelijke OC-werkgroep ten grondslag. Deze OC-werkgroep bestond uit vertegenwoordigers van scholen op opvangcentra voor asielzoekers. In 2013 is de uitgave herzien. Er zijn correcties en vernieuwingen doorgevoerd, naar aanleiding van vragen en wensen van leerkrachten. Er kwam een Startboekje bij en een boekje met uitspraakoefeningen: Zeg maar na!. In 2015 is het digitale oefenprogramma van Horen, zien en schrijven geheel vernieuwd. Zo is een compleet verwerkingsprogramma ontstaan waarmee leerlingen snel en gedegen Nederlands kunnen leren.

Wij hopen dat leerkrachten en leerlingen met veel plezier werken en leren met Horen, zien en schrijven!

Dank!

Onderdelen van Horen, zien en schrijven zijn tijdens de ontwikkelfase uitgetoetst op basisscholen, opvangscholen, OC-scholen (scholen in opvangcentra) en een AZC- school (basisschool verbonden aan een Asielzoekerscentrum).

We zijn de leerkrachten van deze scholen en opvangcentra erkentelijk voor hun medewerking.

Bedankt ook Christy Saleh, die een voorbeeld maakte van een weekrooster (voltijdse opvang in de taalklas) en Carla Robers, die een jaarplanning maakte.

Naast de belangrijke inbreng van deze leerkrachten hebben ook anderen een essentiële bijdrage geleverd aan het realiseren van dit programma. Op de eerste plaats de voormalige Projectgroep NT2, die de financiën voor de ontwikkeling van dit programma beschikbaar heeft gesteld. Paul Stassen van het Schooladviescentrum te Utrecht heeft door zijn inhoudelijke advisering een bijdrage geleverd bij de uitwerking van het programma. Heel blij zijn we met Annemarie van Unnik (HCO) die de lay-out heeft verzorgd van de werkboekjes, ook bij de herziene versie.

1. Over Horen, zien en schrijven

1.1 Algemeen doel en doelgroep

- Horen, zien en schrijven (HZS) is een oefenprogramma Nederlands voor nieuwkomers tussen de 6 en 12 jaar. Het ondersteunt de verwerving van de taalvaardigheid. Dit gebeurt vooral door kijk-, luister-, spel-, lees- en schrijfactiviteiten.
- HZS is ontwikkeld voor leerlingen die het eerste jaar deelnemen aan het reguliere primair onderwijs of het eerste opvangonderwijs in Nederland en de Nederlandse taal niet machtig zijn.
- HZS is zodanig opgezet dat er in grote mate zelfstandig mee gewerkt kan worden. Nieuwe taal dient eerst mondeling aangeboden te worden. Daarnaast krijgen leerlingen werkboekjes met bijbehorende cd's, waarmee ze het taalaanbod zelf kunnen verwerken. Indien gewenst kunnen ze vervolgens verder oefenen in het computerprogramma Horen, zien en schrijven Digitaal.
- Horen, zien en schrijven kan worden gebruikt naast Mondeling Nederlands, een uitgave van het CED in Rotterdam (voorheen het Prisma Project) en naast Van horen en zeggen (J. Coenen). De onderwerpen / woorden die aan de orde komen in HZS zijn hierop afgestemd.

1.2 Uitgangspunten

Bij de ontwikkeling van dit programma hebben we ons vooral laten leiden door de volgende uitgangspunten:

- De leerstof is gericht op woordenschat, woordvorming en zinsvorming.
- Een leerling kan veel zelfstandig werken met HZS indien hij kan lezen. Na inhoudelijke instructie over de Nederlandse taal kan het verwerkingsmateriaal grotendeels zonder hulp van de leerkracht worden doorgewerkt. Een leerling die nog niet kan lezen, beluistert de luisteroefeningen.
- Er is gekozen voor een duidelijke opbouw van receptief naar productief taalgebruik. Beheersing op het receptieve niveau is in eerste instantie voldoende om een onderwerp te kunnen volgen.
- Eerst wordt het Startboekje aangeboden. Daarna kan een leerling met Horen, zien en schrijven uit de voeten.
- De leerstof is thematisch geordend. Acht hoofdthema's vormen het uitgangspunt.
- Elk thema wordt uitgewerkt op vier niveaus, opklimmend in moeilijkheidsgraad. De niveaus zijn herkenbaar aan een eigen kleur. Elk niveau heeft een eigen onderwerp binnen het hoofdthema. Zie hiervoor het overzicht in paragraaf 2.3.
- Bij veel oefeningen uit de werkboekjes kunnen leerlingen samenwerken. Leerlingen kunnen zo veel van elkaar leren en elkaar stimuleren. Samenwerken heeft ook veel voordelen vanuit sociaal-emotioneel oogpunt.

1.3 Waaruit bestaat Horen, zien en schrijven?

Voor leerlingen heeft Horen, zien en schrijven veel verwerkingsmateriaal.

- Er zijn 32 werkboekjes met bijbehorende cd's.
- Bij deze werkboekjes hoort spelmateriaal op gekleurd karton om actief te oefenen met de taal door middel van spelletjes.
- Voordat de leerlingen aan deze werkboekjes beginnen, nemen ze eerst het Startboekje (met cd) door.
- De uitspraak van Nederlandse klanken kunnen leerlingen verder oefenen met het extra boekje Zeg maar na! (met cd).
- Als aanvullend oefenmateriaal is er het computerprogramma Horen, zien en schrijven Digitaal. Oefeningen uit de werkboekjes komen hierin terug. Leerlingen kunnen deze oefeningen zelfstandig maken. Dat kan ook thuis. De leraar zet oefeningen klaar en kan resultaten bekijken.

2. Keuze van de leerstof

2.1 Woordenschat

Bij het ontwikkelen van Horen, zien en schrijven is een keuze gemaakt uit de woordenlijst van het Prisma Project, om HZS te laten aansluiten bij dit mondelinge programma. Het Prisma Project is vernieuwd en heet nu Mondeling Nederlands (CED-groep, Rotterdam).

De woordenschat wordt thematisch aangeboden, bijvoorbeeld: woorden die horen bij het onderwerp 'Openbaar vervoer'. In de 'Toelichting bij de 32 onderwerpen' geven we bij ieder onderwerp aan welke woorden expliciet worden aangeboden. We maken daarbij onderscheid tussen inhoudswoorden en functiewoorden. Onder inhoudswoorden vallen zelfstandig naamwoorden, bijwoorden/bijvoeglijk naamwoorden en zelfstandige werkwoorden. Onder functiewoorden vallen voorzetsels, lidwoorden, telwoorden, voornaamwoorden en hulpwerkwoorden (koppelwerkwoorden, modale werkwoorden). Zij hebben naast een betekenis ook een grammaticale functie in de zin. Achterin deze ringband staat een woordenlijst met een totaaloverzicht van de aangeboden woorden.

Rekenbegrippen zijn niet opgenomen in Horen, zien en schrijven en Mondeling Nederlands. Toch is het raadzaam om ook rekenbegrippen (woorden als: erbij, eraf, som, uitkomst, enzovoort) aan te bieden¹.

TIP

Beperk u met het aanbieden van woorden die buiten het taalaanbod van Mondeling Nederlands en HZS vallen. Als woorden en begrippen snel tussendoor een keer worden genoemd, kan dit voor leerlingen moeilijk zijn, omdat de stof niet is ingebed in een logisch taalaanbod. Het wordt niet goed opgeslagen in het geheugen.

2.2 Woord- en zinsvorming

Bij woord- en zinsvorming gaat het in HZS om het inoefenen en toepassen van grammaticale constructies. De leerlingen kunnen zinspatronen al luisterend leren.

Op het gebied van *woordvorming* zijn er oefeningen met samengestelde woorden, meervoudsvorming, vergrotende trap, verkleinwoorden en dergelijke. De onregelmatige meervoudsvormen (bv. musea) vallen buiten het programma.

Ook komt het gebruik van werkwoordsvormen aan bod. Eerst wordt de tegenwoordige tijd ('Ik loop' en 'Wij lopen') behandeld. Daar komt later (in een hoger niveau) het voltooid deelwoord bij. Pas daarna wordt er aandacht besteed aan de onvoltooid verleden tijd.

Bij *zinsvorming* gaat het om het gebruik van verwijswwoorden, voegwoorden, vragende zinnen, woordgroepen, volgorde in de zin, inversie, enzovoort. Tevens worden in een hoger niveau de grammaticaonderdelen van de vorige onderwerpen, waar mogelijk, toegepast.

In het grammatica-overzicht (bijlage 4 op de cd) is te zien wanneer in HZS een bepaald grammaticaal onderdeel wordt behandeld. Dit is handig om te weten. Het voorkomt dat u als leerkracht vooruitloopt op zaken die in een later stadium uitgebreid aan de orde komen. Houd dus het aanbod in de gaten, dit geeft rust bij alle uitleg.

Bespreek ieder grammaticaal onderdeel eerst goed met de leerling voordat deze de oefeningen gaat maken!

Uitgangspunt bij het inoefenen van grammaticale constructies vormt de grammaticalijs in 'Van horen en zeggen'². In de 'Toelichting bij de 32 onderwerpen', verderop in deze ringband, verwijzen we in de voetnoot naar de relatie tussen Horen, zien en schrijven en de methode Van horen en zeggen. U kunt ook steun hebben aan de uitgave Zien is snappen³. Deze licht toe hoe u Nederlandse taalverschijnselen kunt uitleggen.

¹ Bazalt werkt aan de uitgave Rekentaal, die aansluit bij Horen, zien en schrijven. Rekentaal verschijnt medio 2016.

² Van horen en zeggen (J. Coenen) is aan te schaffen via de website www.watenhoe-NT2.nl

³ Zien is Snappen (J. Coenen) is een uitgave van Bazalt, zie www.bazalt.nl

2.3 Themalijn

Horen, zien en schrijven is opgezet rondom acht inhoudelijke thema's. Elk thema omvat een onderwerp in niveau 1, 2, 3 en 4. Bijvoorbeeld: bij het thema 'Natuur' hoort in niveau 1 het onderwerp 'Het weer' en in niveau 2 het onderwerp 'Dieren'. Zo kunt u een bepaald thema in uw klas centraal stellen, waarbij er oefenstof is op vier niveaus. De oefenstof is opklimmend in moeilijkheidsgraad. In totaal zijn er 32 onderwerpen, met allemaal een eigen werkboekje plus cd.

Hier vindt u een overzicht van de thema's en onderwerpen op de vier niveaus:

Overzicht van de thema's en onderwerpen op de vier niveaus:

Thema's	Niveau 1	Niveau 2	Niveau 3	Niveau 4
school	1. in de klas	9. op school	17. het schoolplein	25. handenarbeid
wonen	2. het huis	10. in huis	18. op straat	26. de winkelstraat
lichaam	3. mijn lichaam	11. kleding	19. ziek zijn	27. in het ziekenhuis
natuur	4. het weer	12. dieren	20. slecht weer	28. de boerderij
allerlei	5. bij de school	13. openbaar vervoer	21. knutselen	29. het ongeluk
vrije tijd	6. spelen	14. lekker vrij!	22. een dagje weg!	30. met het vliegtuig
gevoelens	7. familie	15. vrienden	23. ruzie	31. dromen
feest	8. eten	16. in de winkel	24. jarig	32. de bruiloft

De themaordening is een ordening van onderwerpen die raakvlakken met elkaar hebben. Het vijfde thema, 'allerlei', biedt een verzameling van diverse onderwerpen.

Een groep werkt in principe steeds een of twee weken aan een thema. In taalklassen of schakelklassen waar meerdere leerlingen met Horen, zien en schrijven werken, ervaren leerkrachten het als praktisch wanneer de leerlingen binnen één thema werken, ook al zitten ze op een ander niveau. De sfeer van het thema is dan in de klas aanwezig. Het jaarrooster (zie bijlage 19, leerkracht-cd) geeft een idee van de spreiding van de oefenstof. Maar: niet alle leerlingen zullen in dezelfde tijd de stof kunnen doorwerken. Neveninstromers komen uit verschillende landen en hebben een andere (school-)achtergrond. Dat geeft hen een andere uitgangspositie. Wellicht zijn sommige leerlingen analfabeet. Ze zullen dan langzamer door de stof heengaan.

2.4 Samenhang met Mondeling Nederlands

De onderwerpen in Horen, zien en schrijven sluiten aan bij de onderwerpen die Mondeling Nederlands behandelt. Echter: sinds het Prisma Project is overgegaan in Mondeling Nederlands, is ervoor gekozen om thema 5, allerlei, te laten vallen. De woordenschat uit de bijbehorende onderwerpen is in Mondeling Nederlands verdeeld over de andere onderwerpen in hetzelfde niveau.

In Horen, zien en schrijven zijn deze werkboekjes niet vervallen. Het gaat dus om de volgende werkboekjes:

- niveau 1, deel 5: bij de school;
- niveau 2, deel 13: openbaar vervoer;
- niveau 3, deel 21: knutselen;
- niveau 4, deel 29: het ongeluk.

Handleiding Startboekje

3. Handleiding bij de vijf lessen van het Startboekje

LES 1

Vorbereiding van oefening 1 en 3

Verzamel waar mogelijk de voorwerpen die in de woordenlijsten van oefening 1 en oefening 3 staan.

Print de bladen bij oefening 1 en 3 uit van de leerkracht-cd.

Knip de kaartjes bij oefening 1 en 3 los.

Zelfstandige naamwoorden van oefening 1

1. juf	7. gum, het
2. meester	8. lijm
3. pen	9. kwast
4. potlood, het	10. schaar
5. streep	11. wc
6. rondje, het	12. water, het

Verteltafel | Bij oefening 1

Introduceer de zelfstandige naamwoorden van oefening 1.

Door deze werkwijze wordt de stap van concreet (het voorwerp) naar abstract (een plaatje + woord) gemaakt. De kinderen zitten rond de verteltafel waarop de materialen zijn uitgesteld.

Stap 1: Wijs een voorwerp aan en noem het woord, eerst zonder lidwoord, later met het lidwoord.

Stap 2: Toon het plaatje en woordkaartje en lees het woord voor. Laat de leerling het woord lezen.

Stap 3: Leg het plaatje en het woordkaartje naast het voorwerp.

Stap 4: Benoem de voorwerpen en wijs aan.

Stap 5: Benoem nogmaals de voorwerpen, de plaatjes en de woordkaartjes en laat de leerlingen aanwijzen en (als de leerling dat wil in de prille begintijd) nazeggen. In het begin zal het niet geheel foutloos of van harte gaan omdat een kind aan de situatie moet wennen.

Stap 6: Geef de leerling een compliment.

Stap 7: In een herhalingsles benoemt de leerkracht opnieuw alle plaatjes en voorwerpen. De leerling zal het woord steeds beter nazeggen en tenslotte kan de leerling het woord zelf zeggen (productief niveau).

Werkwoorden bij oefening 3

1. wijs aan	4. teken
2. luister	5. lees
3. kleur	6. schrijf

Verteltafel | Bij oefening 3

Ga na het aanbieden van de zelfstandig naamwoorden in oefening 1 meteen door met het aanbieden van de werkwoorden van oefening 3.

Introduceren van de werkwoorden

De werkwijze is deels gelijk aan die van de zelfstandige naamwoorden.

De werkwoorden worden door de leerkracht uitgebeeld bij stap 2. De leerlingen doen de beweging na.

Dus:

Stap 1: Wijs een plaatje aan en noem het werkwoord en beeld de beweging uit.

Stap 2: Lees het woordkaartje hardop voor en beeld de beweging uit.

Stap 3: Herhaal dit met de overige plaatjes en woordkaartjes.

Stap 4: Benoem nogmaals alle plaatjes en woordkaartjes en beeld de beweging uit.

Stap 5: Benoem nogmaals de plaatjes en laat de leerling de beweging uitbeelden en (als hij dat wil) nazeggen.

Stap 6: Geef de leerling een compliment.

Stap 7: In een herhalingsles benoemt de leerkracht opnieuw het werkwoord en demonstreert de beweging. De leerling zal het werkwoord steeds beter nazeggen en tenslotte kan de leerling het werkwoord zelf benoemen en eventueel zelf (in een zin) zeggen (productief niveau).

TIP

Combineer de werkwoorden met de zelfstandige naamwoorden uit oefening 1:

wijs aan	Wijs aan: potlood / het potlood. <i>Benoem het woord: wijs aan.</i>
luister	Laat een geluid horen: een belletje, mobieltje, vallende speld, enz. Demonstreer het luisteren door middel van een hand achter het oor. <i>Benoem: luister.</i>
kleur	Kleur een plaatje uit oefening 1. <i>Benoem: kleur.</i>
teken	Teken een streep en een rondje. <i>Benoem: teken.</i>
lees	Lees (het woordkaartje): lees:de pen, lees:het potlood, enz. <i>Benoem: lees.</i>
schrijf	Wijs het woord aan en schrijf het woord met een pen/potlood. <i>Benoem: schrijf.</i>

De leerling mag de plaatjes benoemen, maar soms heeft een kind er in het begin moeite mee. Schakel een andere leerling in om het nazeggen op gang te helpen. Het kennen van de (werk-)woorden blijkt doordat een kind de beweging kan maken en het betreffende plaatje kan aanwijzen.

Verteltafel | Bij oefening 7: Tellen van 1 t/m 12

Deze les wordt meteen na oefening 1 en 3 gegeven.

Vorbereiding

Verzamel fiches of andere gelijke voorwerpen om te tellen.

Print de bladen met de cijfers 1 t/m 100 op de leerkracht-cd uit voor:

- een getallenlijn (1 t/m 100) (eenmaal printen)
- een memoryspel (1 t/m 12) (tweemaal printen)
- een lottospel (1 t/m 30) (tweemaal printen)

Woorden van oefening 7:

één	zeven
twee	acht
drie	negen
vier	tien
vijf	elf
zes	twaalf

Werkwijze als bij het introduceren van de zelfstandige naamwoorden.

De kinderen zitten rond de verteltafel waarop fiches liggen.

Stap 1: Wijs een fiche aan en benoem: één. Steek één vinger op.

Stap 2: Toon het cijfer en het woordkaartje en lees het woordkaartje voor.

Stap 3: Leg het cijfer en het woordkaartje naast één fiche.

Stap 4: Benoem en wijs aan.

Stap 5: Benoem nogmaals en laat de leerling aanwijzen en eventueel hardop nazeggen.

Stap 6: Ga zo door met de getallen t/m twaalf.

Leg de fiches neer in de vorm van de stippen op een dobbelsteen (t/m 5).

Stap 7: Geef de leerling een compliment.

De cijfers 1 t/m 12 worden als eerste aangeleerd zodat de leerling de opdracht met de loco-does kan spelen en andere oefeningen kan beluisteren.

Startboekje | Zelfstandig luisteren naar oefening 1,3 en 7

Na de instructies bij de verteltafel beluistert de leerling zelfstandig de oefeningen 1 en 3.

Demonstreer het gebruik van de computer of de afspeelapparatuur. Laat zien hoe het geluid harder of zachter kan.

Demonstreer de eerste (paar) keer waar de leerling de les op de cd kan vinden.

Demonstreer de opdracht: luister – lees – wijs aan.

Spreek af wie de computer mag gebruiken. Maak eventueel een namen- en tijdenlijstje. Of laat de ene leerling de andere leerling waarschuwen als hij klaar is.

Extra: telspelletjes met de getallen 1 t/m 12

Laat de leerling met gevorderde leerlingen de volgende activiteiten spelen:

- Nazeggen van de getallen op de kaartjes.
- Laat de getallenkaartjes in de goede volgorde leggen.
- Laat de leerlingen een bal twaalf keer over en weer gooien en vangen.
- Speel getallen-memory.
- Maak een hinkelbaan op het schoolplein en laat de kinderen hinkelen.
- Laat bellenblazen en bellen tellen.
- Laat een aantal knikkers in je hand raden. Samen tellen.